

KİTAP İNCELEMESİ

Afrika Tarihi¹

Kevin SHILLINGTON

Tercüme: Halil Doğan Aydoğan

İnkılap Kitabevi, 2020, 719 sayfa, ISBN: 978-975-10-4087-9

Hakan AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi

E-posta: hakanaydin@klu.edu.tr

Afrika'yı konuşmak için Afrika tarihini değerlendirerek başlamak en aşikâr yol olsa gerek. Zira tarih disiplininin bugünü anlama hususundaki rolü temeldir ve yadsınamaz. Tarihin; siyaset, ekonomi, sosyoloji gibi diğer disiplinlerle iç içe konumu, akademik çalışmalardaki etkinliğini artırmaktadır. Bu kitap tarihsel süreçte Afrika'yı anlatma konusundaki kaygının bir sonucu olarak tarihi değerlendirmelerin bugüne yönelik çıkarımlardaki önemini bir kez daha göstermektedir. 32 bölümden oluşan geniş kapsamıyla bu çalışma erken tarih öncesi dönemden çağdaş Afrika düzleminde bir tarih serüveni sunmaktadır. Bu serüven harita ve resimlerle zenginleştirilmiştir. Türkiye'de Afrika çalışmalarına artan ilgi çerçevesinde kitabın tercüme edilerek sunulmasının Türkçe literatür açısından önemli bir kazanım olduğu belirtilmelidir.

Kitabın girişinde yazar Shillington, tarih yazımı açısından yazılı kayıt olmadan tarihin olmayacağı inancının sömürgeleştirme döneminde Afrika'ya uygulanması ve Sahraaltı Afrika'nın Avrupalılar buraya gelmeden önce çok az önem taşıdığı kanaatine vardıkları tespitleriyle başlamaktadır. Buna karşın Shillington sözlü tarihe de referansta bulunarak, insanlığın doğum yerinin Afrika olduğunu, diğer bölgelere buradan göç yaşandığını belirtmektedir. İlgili dönemde Mısır'da yazının gelişimi hususunda tarımda hasat miktarının tahmin edilmesi ve kayıtların tutulmasına dikkat çekilmektedir. Ayrıca Afrika'da demirin etkileri kapsamında metal işçiliğinin toplumsal hareketlilik oluşturmasıyla birlikte askeri yönden de anlam taşıdığı vurgulanmaktadır. Kitabın beşinci bölümde 1000'li yıllara kadar kuzey ve kuzeydoğu Afrika devlet yapılarının oluşması konu edilirken, altıncı bölümde sahra üzerinden ticaret ve ticarete devenin kullanımının etkisi, yerleşik toplumun oluşumunda tarım faaliyetlerinin önemine değinilmektedir. Dokuzuncu bölümde ise Afrika'nın diğer bölgelerle ilişkisinin bir göstergesi mahiyetinde; doğu Afrika kıyısındaki ticaret kasabalarındaki Svahili dilinin gelişiminde Svahili'nin Arapça'da "sahil" kelimesinden gelmesinden referansta bulunmaktadır. Diğer yandan kitabın ilgili bölümlerinde coğrafi yakınlığa binaen özellikle Kuzey Afrika'nın Araplaşması tartışılmaktadır.

Eserin onikinci bölümünde 16. ve 18.yüzyıllar arasında Afrika'daki köle ticareti değerlendirilmektedir. 18.yüzyılda köle ticaretinin Atlas Okyanusu'nun Senegal'den Güney Angola'ya kadar yayıldığı tespitinde bulunmaktadır. Açık bir şekilde belirtilmelidir ki; köle ticaretinin başlaması sömürgecilığe giden süreçte ve kıtanın siyasi tarihi açısından dönüm noktalarından biriydi. Shillington'ın bu husustaki şu veciz ifadesi çok şeyi özetliyordu: "*Yeni*

¹ 2012 yılında yayımlanan "History of Africa" başlıklı eserin tercümesidir.

dünyanın verimli zenginliği, Afrika emeğinin omuzlarında yükseldi.” Bununla birlikte yazar, Avrupalıların 19.yüzyıl sonlarında Afrika kıtasını sömürgeleştirme eylemlerini meşrulaştırmak için Hristiyanlığı ve medeniyeti yayma gibi argümanları kullandıklarını da belirtmektedir. Onaltıncı bölümde ise 19.yüzyılda Batı Afrika köle ticaretinin sona ermesiyle ilgili Avrupalıların 1800’lü yılların başından itibaren Afrika’yı hammadde kaynağı ve mamul mallar için pazar olarak gördükleri tespitinde bulunmaktadır. Bu durumun Sanayi Devrimi’yle de yakın ilişkisi olduğu söylenebilir. Kitabın ilgili bölümlerinde Afrika’yla ilgili bölgesel incelemelerde bulunulurken özellikle 1870-1880’li yıllarda elmas ve altının keşfi sömürgeleştirme süreciyle paralel olarak ele alınabilir. Sömürgeci ülkelerin 1885 yılındaki Berlin Konferansı sonrasında sömürge alanları üzerinden hakimiyet paylaşımları da tartışılmaktadır. Ulaştırma anlamında ise demiryollarının inşasının sömürge yönetimlerinin ticareti kolaylaştırma hususundaki yaklaşımlarının sonucu olduğu ifade edilmektedir.

20.yüzyılın hemen başında Afrika kıtasında Avrupa ülkelerinin faaliyetlerinin yoğunlaştığı görülürken, ikinci dünya savaşı sonrasında Afrika’da bağımsızlık talepleri ön plana çıkmaya başlamıştı. Bu minvalde 1941’de Etiyopya’nın kurtuluşunun ilham kaynağı olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle 1960 sonrasında pan-afrikanizm çerçevesinde Afrika milliyetçiliğinin geliştiği ve bağımsızlıkların elde edildiği görülmektedir. Afrika’da sınırların yapaylığından hareketle, her ne kadar Afrika devletler sömürgecilik karşıtı düşüncede birleşmiş olsalar da, ülke toplumlarının kendilerini bir ulusun parçası şeklinde görmelerinin de zorluğu ifade edilir. Örneğin; Nijerya’da insanların kendilerini öncelikle Yoruba, Igbo, Hausa gibi kimlikler üzerinden tanımlamaları, ulusal birliğin incelenmesi konusunda kimliğin bir faktör olarak temel alınmasını beraberinde getirmektedir. Öte yandan kıta genelinde ulusal bütünlük tartışmaları çerçevesinde siyaset güvenlikleşmesi ve muhalefetin yıkıcı olarak görülmesi anlayışı ülke içerisindeki bütünleşmenin kurulması noktasında engel teşkil etmektedir.

Afrika’da bağımsızlık hareketlerinin başarılı olmasından itibaren neokolonyalist yaklaşım da farklı bir inceleme çerçevesi sunmaktadır. Neokolonyalizm siyasi olarak bağımsız Afrika üzerinde ekonomik kontrolü tanımlamaktadır. Eserin otuzuncu bölümünde Afrika’nın uluslararası borçlarına ve iklim zorluklarına dikkat çekilmektedir. Ayrıca kitapta kıtaya yönelik uluslararası yardımlar çerçevesinde olumsuz imajın ortaya çıktığı, bu süreçte acil yardımların dışında kalkınmanın sağlanabilmesine yönelik adımların önemine değinilmektedir. Kitabın son bölümlerinde soğuk savaş sonrasında ülke değerlendirmelerinde bulunmaktadır. Çalışmanın sonunda ise konuyla ve kitaptaki bölümlerle ilgili ileri okumalar listesine yer verilmektedir.